

Advies van de valideringscommissie bij het voorstel van eindtermen tweede en derde graad en specifieke eindtermen derde graad secundair onderwijs

07/02/2020

Inhoud

Algemeen	3
Consistentie: algemene opmerkingen	4
Coherentie: algemene opmerkingen	5
Evalueerbaarheid: algemene opmerkingen	7
Opmerkingen bij individuele eindtermen per sleutelcompetentie	8
1. Leercompetentie met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken	8
2. Digitale competentie en mediawijsheid	8
3. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties	8
4. Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven	8
5. Sociaal-relatieve competenties	8
6. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid	8
7. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid	8
8. Cultureel bewustzijn en culturele expressie	9
9. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie	9
10. Competenties in het Nederlands	9
11. Competenties in andere talen	9
12. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn	9
13. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn	9
14. Economische en financiële competenties	9
15. Juridische competenties	10
16. Competenties inzake duurzaamheid	10

Opmerkingen bij individuele specifieke eindtermen per wetenschapsdomein	11
1. Algemene doorstroomcompetenties	11
2. Moderne talen	11
3. Klassieke talen	11
4. Kunst en Cultuur	11
5. Filosofie	11
6. Wiskunde	11
7. Informaticawetenschappen	11
8. Biologie	11
9. Chemie	11
10. Aardwetenschappen	11
11. Fysica	11
12. STEM	12
13. Bewegingswetenschappen	12
14. Gedragwetenschappen	12
15. Sociale wetenschappen	12
16. Economie	12

Algemeen

Het decreet van 17 januari 2018 tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex secundair onderwijs wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten rechtspositie onderwijspersoneel bepaalt dat de valideringscommissie de evalueerbaarheid, de consistentie en de coherentie van de onderwijsdoelen beoordeelt. De valideringscommissie werkte een beoordelingskader uit dat deze drie criteria operationaliseert aan de hand van indicatoren. Dat beoordelingskader is als bijlage 2 bij het advies gevoegd. De valideringscommissie spreekt zich enkel uit over de criteria opgenomen in bovenvermeld decreet. Zij doet er geen uitspraak over of de beoogde inhoud of het niveau van de eindtermen voldoende ambitieus en geschikt zijn voor de doelgroep.

Onderstaande betreft de eindtermen voor de tweede en de derde graad secundair onderwijs én de specifieke eindtermen voor de derde graad secundair onderwijs die ontwikkeld zijn in 2019 en in werking zullen treden op respectievelijk 1 september 2021 voor de eindtermen van de tweede graad en 1 september 2023 voor de eindtermen en de specifieke eindtermen van de derde graad. Bij de beoordeling van de specifieke eindtermen heeft de valideringscommissie rekening gehouden met de eindtermen basisvorming voor de tweede en de derde graad die samen met de specifieke eindtermen een geheel zullen vormen. De valideringscommissie heeft nog geen zicht op de cesuurdoelen en de doelen die leiden tot beroepskwalificaties, vermits die via een andere procedure tot stand zullen komen.

Over het algemeen is de valideringscommissie positief over de (specifieke) eindtermen zoals die door de verschillende ontwikkelcommissies zijn vastgelegd. De systematiek die ook bij de ontwikkeling van de eerste graad gehanteerd is, wordt steeds consequenter toegepast. Die systematiek ervaart de valideringscommissie als ondersteunend bij de interpretatie van de (specifieke) eindtermen en dat komt de evalueerbaarheid ervan ten goede.

De valideringscommissie stelt vast dat de ontwikkelcommissies bij het vastleggen van de (specifieke) eindtermen rekening hebben gehouden met nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen. Zo is bijvoorbeeld de digitale competentie zowel in de basisvorming als in de specifieke eindtermen versterkt.

De valideringscommissie is ook positief over de afstemming van de specifieke eindtermen op het doorstroomprofiel. Dat studierichtingen uit tso en kso nu ook specifieke eindtermen hebben, is een meerwaarde en versterkt het profiel en de maatschappelijke positionering van die onderwijsvormen.

Consistentie: algemene opmerkingen

De valideringscommissie stelt vast dat er betreffende de consistentie geen algemene opmerkingen zijn die de validering van de eindtermen in de weg staan.

Zowel voor de eindtermen als de specifieke eindtermen geeft de valideringscommissie volgende vaststellingen mee:

1. De eindtermen

Met betrekking tot de **feitenkennis** stelt de valideringscommissie vast dat de invulling van de feitenkennis scherper is gesteld bij de ontwikkeling van de eindtermen tweede en derde graad in vergelijking met de eindtermen eerste graad. Evenwel stelt de valideringscommissie vast dat, zeker voor de arbeidsmarktfinaliteit, de feitenkennis soms minimaal wordt ingevuld. De valideringscommissie is bezorgd dat deze leerlingen onvoldoende actieve woordenschat als feitenkennis aangeleerd krijgen om maatschappelijk te kunnen participeren.

Met betrekking tot de **procedurele kennis** stelt de valideringscommissie vast dat de doelzin soms letterlijk herhaald wordt. Ze betreurt dat omdat daardoor een kans gemist wordt om de procedurele kennis die nodig is voor de realisatie van die eindterm concreet vast te leggen.

2. De specifieke eindtermen

Met betrekking tot de specifieke eindtermen stelt de valideringscommissie vast dat de invulling van de **feitenkennis** anders gebeurde dan bij de eindtermen basisvorming. De ontwikkelcommissies hanteerden de algemene formulering 'Vakterminologie inherent aan de afbakening van de eindterm', al dan niet aangevuld met enkele termen of andere feitenkennis. De valideringscommissie vraagt om deze algemene formulering te verduidelijken in de Memorie van Toelichting. Het moet duidelijk zijn dat de leerlingen de vakterminologie actief moeten gebruiken en dat ze functioneel moet zijn voor de realisatie van de eindterm.

Met betrekking tot de **conceptuele kennis** stelt de valideringscommissie vast dat er voor de specifieke eindtermen regelmatig gewerkt is met een opsomming na 'zoals'. Dat houdt in dat leerkrachten en scholen kunnen kiezen welke kenniselementen ze uit die opsomming aanbieden en evalueren bij de leerlingen. Dit komt vooral voor bij modellen en theorieën. Voor de valideringscommissie past dat bij de eigenheid van de specifieke eindtermen. Ze stelt vast dat dat principe doorgaans doordacht is toegepast, rekening houdend met de eigenheid van elk wetenschapsdomein.

Coherentie: algemene opmerkingen

De valideringscommissie stelt vast dat er betreffende de coherentie geen algemene opmerkingen zijn die de validering van de eindtermen in de weg staan.

Zowel voor de eindtermen als de specifieke eindtermen geeft de valideringscommissie volgende vaststellingen mee:

1. De eindtermen

Bij de ontwikkeling van de eindtermen wordt, zoals dat bij de eerste graad het geval was, een onderscheid gemaakt tussen **transversale en inhoudelijke eindtermen**. Transversale eindtermen worden gerealiseerd in samenhang met inhoudelijke eindtermen. In functie van de **horizontale samenhang** van het nieuwe curriculum van de tweede en derde graad is het belangrijk dat de transversale eindtermen in de klaspraktijk duidelijk en zinvol gekoppeld worden aan de inhoudelijke eindtermen.

De valideringscommissie stelt vast dat in sommige inhoudelijke eindtermen elementen van transversale eindtermen opgenomen worden omdat ze een essentieel onderdeel vormen van die inhoudelijke eindtermen. Ze apprecieert dat maar het zou beter zijn om daarbij wat meer systematiek te hanteren. Transversale eindtermen die essentieel zijn voor bepaalde inhoudelijke sleutelcompetenties zouden best altijd expliciet vermeld worden in de eindtermen van die sleutelcompetenties. Bijvoorbeeld: bronnenonderzoek wordt opgenomen bij de sleutelcompetentie Historisch bewustzijn, experimenten daarentegen worden wel vermeld onder de sleutelcompetentie Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie maar de link tussen het experiment en de andere eindtermen binnen de sleutelcompetentie wordt niet geëxpliciteerd.

Verder stelt de valideringscommissie vast dat er voor twee sleutelcompetenties tekortkomingen zijn op het vlak van **coherentie**. Dat betreft eindtermen onder de volgende sleutelcompetenties (zie verder voor meer toelichting hierover per sleutelcompetentie):

- Competenties in andere talen
- Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie, meer bepaald onder de bouwsteen 'Natuurwetenschappelijke, technologische en wiskundige concepten en methoden inzetten om problemen op te lossen en om objecten, systemen en hun interacties te onderzoeken en te begrijpen'.

Voor wat betreft de **verticale samenhang** stelt de commissie vast dat niet alle **bouwstenen** in alle graden ingevuld worden. Bij de ontwikkeling van de eindtermen van de eerste graad worden per sleutelcompetentie bouwstenen afgebakend. Die bouwstenen zijn generiek geformuleerd en houden geen niveau in, maar geven een inhoudelijke richting aan voor de verschillende graden van het secundair onderwijs. De concrete invulling ervan en het niveau worden in de eindtermen bepaald, maar een aantal bouwstenen is dus niet in alle graden ingevuld. Dat geldt vooral voor de basisvorming van de arbeidsmarktfinaliteit, maar het komt ook voor bij de dubbele finaliteit en de doorstroomfinaliteit. De valideringscommissie betreurt dat.

In de tweede en derde graad is, voor wat betreft de **attitudinale doelen** met hetzelfde principe gewerkt als in de eerste graad. Een te bereiken onderwijsdoel wordt geformuleerd met cognitieve en gedragsaspecten met daarnaast een na te streven onderwijsdoel dat gericht is op attitudinale en motivationele aspecten. De valideringscommissie beschouwt dat als een werkbare praktijk.

2. De specifieke eindtermen

De valideringscommissie verwijst voor de operationalisering van de beoordeling van de coherentie bij de specifieke eindtermen naar de conceptnota specifieke eindtermen. Concreet wordt dat:

- Horizontale samenhang
  - De globale afstemming tussen de basisvorming van de derde graad en de specifieke eindtermen.
  - De globale vergelijkbaarheid in omvang en complexiteit van de pakketten specifieke eindtermen van alle studierichtingen binnen een finaliteit zowel voor één domein als over de domeinen heen.
- Verticale samenhang
  - De globale afstemming van de specifieke eindtermen op het doorstroomprofiel.

De valideringscommissie merkt op dat voor de meeste studierichtingen de specifieke eindtermen goed zijn ingevuld. Daarbij wordt rekening gehouden met het doorstroomprofiel en met maatschappelijke en technologische ontwikkelingen.

Bij de volgende studierichtingen heeft de valideringscommissie nog een aantal bedenkingen:

- Dubbele finaliteit
  - Podiumtechnieken: De valideringscommissie merkt op dat deze studierichting een erg technische invulling krijgt. Dit is op zichzelf verdedigbaar, maar daardoor heeft deze studierichting inhoudelijk geen link meer met het domein Kunst en creatie, enkel nog met het domein STEM.
  - Bakkerijtechnieken en Slagerij-traiteurtechnieken: De valideringscommissie merkt op dat de specifieke eindtermen verschillen van die bij de studierichtingen van de dubbele finaliteit uit het domein Land en tuinbouw. Het doorstroomprofiel is nochtans hetzelfde. De valideringscommissie stelt ook dat het pakket specifieke eindtermen dat aan deze richtingen gekoppeld is, niet de passende voorbereiding vormt op de opleidingen hoger onderwijs zoals die zijn vastgelegd in het doorstroomprofiel.
  - Taal en communicatie: De valideringscommissie stelt vast dat cultuur geen deel uitmaakt van de specifieke eindtermen bij deze studierichting, ondanks het belang van interculturele communicatie. De valideringscommissie suggereert daarom elementen van cultuur op te nemen bij de specifieke eindtermen voor deze studierichting.
- Doorstroom
  - Grieks-Latijn: De valideringscommissie is van mening dat deze studierichting een enge invulling heeft gekregen. Ze stelt zich de vraag of die voldoende is in functie van het doorstroomprofiel. Bij andere studierichtingen worden wel veel nieuwe accenten gelegd. Aanvullingen zouden volgens de valideringscommissie mogelijk zijn vanuit de domeinen filosofie, wiskunde, recht, kunstbeschouwing ...
  - Informatie- en communicatiewetenschappen: De valideringscommissie merkt op dat een naamswijziging in 'Informatica- en communicatiewetenschappen' meer zou aansluiten bij de inhoud van deze studierichting.
  - Latijn-moderne talen, Economie-moderne talen, Moderne talen-wetenschappen: De valideringscommissie stelt vast dat pragmatiek als kenmerkend onderdeel van het wetenschapsdomein ontbreekt. De valideringscommissie suggereert om pragmatiek op te nemen bij deze studierichtingen om de taalbeheersing van de leerlingen en hun inzicht in het taalsysteem te verdiepen in functie van het doorstroomprofiel.

Evalueerbaarheid: algemene opmerkingen

De valideringscommissie stelt vast dat er betreffende de evalueerbaarheid geen algemene opmerkingen zijn die de validering van de eindtermen in de weg staan.

Zowel voor de eindtermen als de specifieke eindtermen geeft de valideringscommissie volgende vaststellingen mee:

De valideringscommissie apprecieert het gebruik van cognitieve, affectieve en psychomotorische **dimensies** in de eindtermen. Ze waardeert het consequente gebruik van deze systematiek. Deze systematiek bevordert de evalueerbaarheid. Waar dat van toepassing is, wordt naast de cognitieve dimensie ook de affectieve en psychomotorische dimensie opgenomen. Daarmee geeft men een sterk signaal over de opdracht van het onderwijs: die reikt immers verder dan het louter cognitieve. De gehanteerde systematiek bevordert de interpretatie en de hanteerbaarheid.

Met betrekking tot de specifieke eindtermen wordt, zoals eerder gesteld, in de conceptuele kennis regelmatig gewerkt met een opsomming na 'zoals'. Dat houdt in dat leerkrachten en scholen kunnen kiezen welke kenniselementen ze uit die opsomming aanbieden en evalueren bij de leerlingen. Dit komt vooral voor bij modellen en theorieën. Voor de valideringscommissie past dat bij de eigenheid van de specifieke eindtermen. Ze stelt vast dat dat principe doorgaans doordacht is toegepast, rekening houdend met de eigenheid van elk wetenschapsdomein. Die keuzemogelijkheid stelt geen problemen voor de evalueerbaarheid op het niveau van de leerkracht of de school. Het zal mogelijk wel een extra uitdaging zijn bij de peilingen van de specifieke eindtermen.

Opmerkingen bij individuele eindtermen per sleutelcompetentie

1. Leercompetentie met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembenken, informatieverwerking en samenwerken

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

2. Digitale competentie en mediawijsheid

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

3de graad

Eindterm 4.5: De valideringscommissie stelt dat versie 1 beantwoordt aan het criterium coherentie. Versie 2 impliceert immers dat er geen verschil is tussen de 2de en 3de graad waardoor er geen leerlijn is. Rekening houdend met de maatschappelijke relevantie ervan, vereist de aard van de eindterm een toenemende mate van complexiteit.

3. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

4. Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

De valideringscommissie stelt vast dat de inhoudelijke eindtermen binnen deze sleutelcompetentie voor de arbeidsmarktfinaliteit zich vooral op het beheersingsniveau 'begrijpen' bevinden. Ze betwijfelt of dit beheersingsniveau volstaat om volwaardig maatschappelijk te participeren. Ze betreurt dat analyseren en kritische zin (evalueren) in deze sleutelcompetentie zo weinig aandacht krijgen.

5. Sociaal-relatieve competenties

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

6. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid

Deze sleutelcompetentie wordt ingevuld met eindtermen uit andere sleutelcompetenties.

7. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

8. Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

9. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

De valideringscommissie merkt op dat het onderdeel meetkunde niet voorkomt in de derde graad. Ze is van mening dat dit onderdeel maatschappelijk relevant is in de basisvorming derde graad voor alle leerlingen.

De valideringscommissie vindt het positief dat binnen de bouwsteen 'Natuurwetenschappelijke, technologische en wiskundige concepten en methoden inzetten om problemen op te lossen en om objecten, systemen en hun interacties te onderzoeken en te begrijpen' het STEM-concept wordt geïntroduceerd. Ze is echter van mening dat de geïntegreerde aanpak en de componenten techniek en engineering onvoldoende aan bod komen om het STEM-concept volledig te realiseren.

10. Competenties in het Nederlands

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

11. Competenties in andere talen

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

De valideringscommissie stelt vast dat het beoordelen van informatie niet geëxpliciteerd wordt in de eindtermen Competenties in andere talen. In de eindtermen Competenties in het Nederlands is volgende eindterm opgenomen: 'De leerlingen beoordelen informatie in gesproken en geschreven teksten op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.' Het is nochtans maatschappelijk even relevant voor teksten in de andere talen. De valideringscommissie vindt dat de transfer van deze competentie van het Nederlands naar de andere talen onvoldoende gegarandeerd is.

12. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

13. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

14. Economische en financiële competenties

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

15. Juridische competenties

Deze sleutelcompetentie wordt ingevuld met eindtermen uit andere sleutelcompetenties.

16. Competenties inzake duurzaamheid

Deze sleutelcompetentie wordt ingevuld met eindtermen uit andere sleutelcompetenties.

Opmerkingen bij individuele specifieke eindtermen per wetenschapsdomein

1. Algemene doorstroomcompetenties
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
2. Moderne talen
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
3. Klassieke talen
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
4. Kunst en Cultuur
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
5. Filosofie
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
6. Wiskunde
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
7. Informaticawetenschappen
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
8. Biologie
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
9. Chemie
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
10. Aardwetenschappen
Alle eindtermen zijn gevalideerd.
11. Fysica
Alle eindtermen zijn gevalideerd.

12. STEM

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

13. Bewegingswetenschappen

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

14. Gedragwetenschappen

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

15. Sociale wetenschappen

Alle eindtermen zijn gevalideerd.

16. Economie

Alle eindtermen zijn gevalideerd.